

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS
BAUDŽIAMOJO KODEKSO PATVIRTINIMO IR ĮSIGALIOJIMO ĮSTATYMO NR. VIII-
1968 LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO 145 STRAIPSNIO
PAPILDYMO IR 170 STRAIPSNIO 3 DALIES PAKEITIMO

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, įstatymo projekto tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymo Nr. VIII-1968 Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (toliau – BK) įstatymo projektas (toliau – BK įstatymo projektas) parengtas siekiant tobulinti esamą teisinį reguliavimą, kuriuo šiuo metu nėra užkardomos tam tikros visuomenei pavojingos veikos. Dėl to šiuo metu susiduriama su teisinio neapibrėžtumo problema, kai visuomenei pavojingas viešas kvietimas nužudyti ar sunkiai sužaloti asmenį nėra baudžiamas.

Teikiamas BK įstatymo projektas užpildo susidariusią teisinio reguliavimo spragą ir prisideda prie aiškesnio, nuoseklesnio bei veiksmingesnio teisės taikymo, užtikrins atsakomybės neišvengiamumo principo įgyvendinimą, saugos visuomenę nuo itin pavojingų veikų.

BK įstatymo projektu siekiama kriminalizuoti veiką, kai asmuo per visuomenės informavimo priemones viešai grasina nužudyti ar sunkiai sutrikdyti kito asmens sveikatą, ragina tai padaryti arba kursto smurtauti. Tokia itin pavojinga veika šiuo metu nėra baudžiama pagal galiojančias baudžiamąsias teisės normas, todėl egzistuoja aiški teisinio reguliavimo spraga. Viešas grasinimas ar smurto kurstymas, ypač pasitelkiant plačiajai visuomenei prieinamus informavimo kanalus, daro reikšmingą poveikį ne tik konkretaus asmens saugumui, bet ir visai visuomenei ir jos rimčiai.

Siūlomu įstatymo projektu taip pat keičiamas BK 170 straipsnio 3 dalies sankcijos dydis, didinant maksimalią laisvės atėmimo trukmę nuo trejų iki ketverių metų. Šiuo pakeitimu siekiama sustiprinti baudžiamosios teisės apsaugos mechanizmą tais atvejais, kai smurto kurstymas ar raginimas fiziškai susidoroti yra nukreiptas prieš asmenų grupes dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, negalios, rasės, odos spalvos, tautybės, kalbos, kilmės, etninės kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, religijos arba įsitikinimų ar pažiūrų. Šios veikos pasižymi sisteminiu, neretai ideologiniu pobūdžiu, yra orientuotos į visuomenės narių skaldymą, neapykantos skatinimą ir socialinės tvarkos destabilizavimą. Atsižvelgiant į tai, kad pastaraisiais metais šios veikos vis dažniau realizuojamos pasitelkiant skaitmeninius kanalus ir turi plačią auditoriją, šias veikas būtina priskirti apysunkiems nusikaltimams tame tarpe ir dėl to, kad jie skatina įvykdyti kitus sunkius ir itin sunkius nusikaltimus, susijusius su žmogaus gyvybe ir sveikata.

Šių veikų kriminalizavimas buvo paskatintas ir vienu iš paskutiniųjų pavyzdžių, kai 2025 m. rugsėjo 10 d. Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo nušautas Charles James Kirk po to, kai asmenys ir jų grupės viešai kvietė susidoroti su kitaminčiais ir/ar visuomenės lyderiais. Akivaizdu, kad grasinimai ir neapykantos kurstymas, ypač kai tai vyksta viešai per visuomenės informavimo priemones ar skaitmenines platformas, gali virsti realiais, gyvybei pavojingais veiksmais. Šiuolaikinėje informacinėje erdvėje žodinė agresija, skleidžiama per socialinius tinklus, naujienų portalus ar kitas masinio pasiekiamumo priemones, pasiekia itin plačią auditoriją, formuoja agresyvias nuotaikas visuomenėje, skatina tiesioginę agresiją ir kitų nusikaltimų darymą.

Tragedijos, kuriose panaudojami ginklai ar kitos smurtinės priemonės, dažnai prasideda nuo žodinių grasinimų, šmeižto, neapykantos. Šeimos netenka tėvų, motinų, vaikų, o visuomenėje atsiranda nesaugumo jausmas. Siūlomu teisiniu reguliavimu, aiškiai draudžiančiu tokias veikas ir griežtinančiu atsakomybę už tokias veikas, siekiama užkirsti kelią smurtui dar iki jam įvykstant. Grasinimai nužudyti ar sunkiai sužaloti, kai jie išsakomi viešai, ypač per visuomenės informavimo priemones, nėra tik nuomonės raiška; tai – reali grėsmė žmogaus gyvybei ir sveikatai, kurią valstybė privalo saugoti pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 19 straipsnį. Kartu tai ir prevencinė priemonė, leidžianti valstybės institucijoms reaguoti laiku, kol grasinimai neperaugo į smurtinį elgesį. Tai būtinas žingsnis kuriant saugią, pagarba paremtą visuomenę ir mažinant smurto prevencijos spragas.

Atsižvelgiant į aktualią teismų praktiką, teisės doktriną bei tarptautinius žmogaus teisių standartus, daroma išvada, kad saviraiškos laisvė, kaip viena esminių konstitucinių vertybių, nėra absoliuti ir negali būti naudojama kaip priemonė skleisti kvietimą smurtauti, kuris ne tik kursto neapykantą ar nesantaiką, bet ir sukuria nesaugią visuomenę, kurioje imama realiai smurtauti. Neapykantos kalba, kaip išraiškos forma, kurios turinys pažeidžia kitų asmenų teisę į garbę, orumą, lygybę ir saugumą, vertinama kaip ribojama ir potencialiai pavojinga veikla, galinti užtraukti baudžiamąją atsakomybę pagal Baudžiamojo kodekso 170 straipsnį. Šios ribos peržengimą lemia ne tik objektyvūs lingvistiniai ar kontekstiniai veiksniai, bet ir subjektyvūs elementai – asmens tikslas ir motyvacija, kurių visuma atskleidžia kryptingą veikimą, siekiant pažeminti ar diskriminuoti tam tikrą asmenį ar atskiras visuomenės grupes. Todėl teisinėje sistemoje būtina plėtoti priemones, siekiant užtikrinti veiksmingą žmogaus teisių apsaugą ir demokratinių vertybių puoselėjimą tiek viešojoje erdvėje, tiek skaitmeninėje komunikacijos aplinkoje.

Remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, saviraiškos laisvės įgyvendinimas internete turi būti vertinamas kompleksiskai – pripažįstant tiek šios erdvės reikšmingą indėlį į demokratinę visuomenę, tiek jos keliamas rizikas. Nors internetas suteikia precedento neturinčias galimybes skleisti informaciją ir dalyvauti viešajame diskurse, EŽTT aiškiai pažymėjo, kad šią erdvę

lydi padidinta grėsmė žmogaus teisėms, nes neteisėtas turinys, įskaitant smurtą skatinančius ar neapykantą kurstančius pasisakymus, gali būti paskleistas itin greitai ir plačiai (Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas Delfi AS prieš Estiją, Nr. 64569/09). Atsižvelgiant į tai, būtina užtikrinti realią ir veiksmingą atsakomybę už tokio pobūdžio viešas veikas, įskaitant jų paskelbimą per visuomenės informavimo priemones ar skaitmenines platformas. Kaip matyti, tarptautinė teisė ir jos teisminės institucijos nustato valstybės pareigą apsaugoti visuomenę nuo minėtų veikų, todėl baudžiamosios atsakomybės nustatymas už tokias veikas ne tik nepažeidžia saviraiškos laisvės esmės, bet yra proporcinga ir būtina priemonė siekiant apsaugoti kitų asmenų teises ir visuomenės interesą.

Teikiamas BK įstatymo projektas yra būtinas užpildant teisinio reguliavimo spragą, suteiktą galimybę užkardyti viešus smurto skatinimo atvejus ankstyvoje stadijoje, kai jau egzistuoja pavojingas poveikis visuomenės apsaugai, žmonių psichinei ir fizinei sveikatai. Toks sprendimas atitiktų ne tik proporcingumo ir teisėtumo principus, bet ir konstitucinį reikalavimą ginti žmogaus saugumą bei viešąją tvarką, nedarant perteklinės intervencijos į saviraiškos laisvę.

2. Įstatymų projektų iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymo projekto parengimą inicijavo Seimo narys Ignas Vėgėlė.

3. Dabartinis Įstatymo projekte aptartų teisinių santykių reguliavimas

Dabartinis teisinis reguliavimas neužtikrina veiksmingos baudžiamosios atsakomybės už viešai skleidžiamus grasinimus ar raginimus smurtui prieš konkrečius asmenis, kai tokie veiksmai atliekami pasitelkiant visuomenės informavimo priemones.

Pagal BK 170 straipsnį baudžiamoji atsakomybė yra numatyta tik už viešą neapykantos ar smurto kurstymą prieš asmenų grupę, identifikuojamą pagal tam tikrus požymius, tokius kaip tautybė, rasė, lytis, religija ar kiti pagrindai. Ši veika šiuo metu kvalifikuojama kaip nesunkus nusikaltimas, nes įstatymas numato maksimalią laisvės atėmimo bausmę iki trejų metų.

Grasinimai prieš konkretų asmenį yra reguliuojami BK 145 straipsniu, kuris sukelia atsakomybę tik tuo atveju, jeigu grasinimas yra realus, t. y. egzistuoja pagrįsta tikimybė, kad asmuo, išreiškęs grasinimą, gali arba ketina jį įgyvendinti. Tokiu būdu, šiuo metu galiojanti teisė nereguliuoja situacijų, kai asmuo viešai per žiniasklaidą ragina ar skatina smurtinius veiksmus prieš konkretų asmenį, tačiau pats objektyviai neturi galimybės ar ketinimo tuos veiksmus realizuoti. Tokie atvejai, nors ir pasižymi aukštu pavojingumo laipsniu, nėra kriminalizuoti, ir dėl to neįmanoma užtikrinti nei veiksmingos asmens teisių apsaugos, nei atsakomybės neišvengiamumo principo įgyvendinimo už pavojų visuomenei keliančią veiką.

4. Siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir laukiami teigiami rezultatai

Įtvirtinti naują nusikalstamos veikos sudėtį, papildant BK 145 straipsnį 1 dalimi, numatant baudžiamąją atsakomybę už viešus grasinimus ar smurto skatinimą prieš asmenį, kai tai daroma per visuomenės informavimo priemones, nors pats asmuo neturi realaus ketinimo įvykdyti grasinimo. Teikiamu BK 170 straipsnio 3 dalies pakeitimu didinama maksimali laisvės atėmimo trukmė iki 4 metų, tokiu būdu priskiriant veiką prie apysunkių nusikaltimų, nes ši veika yra itin pavojinga visuomenei.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Teikiamu nauju teisiniu reguliavimu numatomi teigiami pokyčiai: nustatoma baudžiamoji atsakomybė už elgesį, kuris iki šiol metu nėra baudžiamas.

Reguliavimas prisidės prie smurtinio elgesio ir neapykantos kalbos viešojoje erdvėje mažinimo, skatins atsakingą viešąją komunikaciją, stiprins socialinę sanglaudą bei visuomenės pasitikėjimą teisinės valstybės principais.

Neigiamų teikiamo BK įstatymo projekto pasekmių nenumatoma.

6. Galima priimtų įstatymų įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai

Įstatymų priėmimas įtakos kriminogeninei situacijai neturės.

7. Galima priimtų įstatymų įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Įstatymų priėmimas įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturės.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams?

Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, galiojantys teisės aktai, kuriuos būtina pakeisti, panaikinti ar priimti, priėmus teikiamus Įstatymų projektus

Nėra.

10. Įstatymo projekto atitiktis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimams, Įstatymo projekto sąvokų ir jas įvardijančių terminų įvertinimas Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymo projektas atitinka Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo ir Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimus. Įstatymo projekto keitimo ir papildymo įstatyme vartojamos sąvokos ir (ar) jas įvardijantys terminai nekeičiami.

11. Įstatymo projekto atitiktis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos dokumentams

Įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) praktiką.

12. Įstatymams įgyvendinti reikalingi įgyvendinamieji teisės aktai, šių aktų rengėjai ir parengimo terminai

Nėra.

13. Valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšos, kurių prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais).

Įstatymo projekto įgyvendinimui papildomų valstybės biudžeto ar kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų nereikės.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Nėra.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis

Reikšminiai Įstatymų projektų žodžių nėra.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Papildomi pagrindimai ir paaiškinimai neteikiami.

Teikia:

Seimo narys

Ignas Vėgėlė